

วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

NARBHUTPARITAT JOURNAL

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2566 Vol. 15 No. 2 May – August 2023

Received: October 2, 2022

Revised: August 16, 2023

Accepted: August 27, 2023

ทุนประวัติศาสตร์ปากขุนเพื่อสร้างความภูมิใจในท้องถิ่นและการฟื้นฟูทรัพยากร

Pak Phun Historical Capital for Local pride and Resource Restoration

มานะ ขุนวิชัย*

นฤมล ขุนวิชัย

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author) E-mail: mana_kun@nstru.ac.th

Mana Khunweechuay*

Narumol Khunweechuay

Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การรับรู้เกี่ยวกับสงครามมหาเอเชียบูรพา กรณีการขึ้นฝั่งของทหารญี่ปุ่นในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) การอพยพแบบเทครัวของผู้คนจากพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี เข้ามาทำมาหากินในเขตเทศบาลเมืองปากพูน และ 3) การฟื้นฟูทรัพยากรด้วยการทำ “หม่อมชุมชน” โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ ทั้งการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการประชุม เพื่อเป็นการทวนสอบข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ผู้อาวุโส และกลุ่มอาชีพ จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า ประวัติศาสตร์ของเทศบาลเมืองปากพูนเป็นความทรงจำร่วมของผู้คนในพื้นที่ ได้แก่ การยกพลขึ้นบกของทหารญี่ปุ่นในช่วงระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 การอพยพแบบเทครัวเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ของชาวบ้านที่อพยพมาจากอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี การอพยพเกิดขึ้นเมื่อทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา โดยกลุ่มคนอพยพเหล่านี้ยังคงรักษาเอกลักษณ์บางอย่างไว้ ทั้งภาษาและการทำประมงพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์ความทรงจำเรื่องการทำประมงพื้นบ้านในอดีต ซึ่งเรียกว่าการทำ “หม่อม” (บ้านปลา) ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทั้งสามประเด็นนำไปสู่การสร้างความรู้สึกร่วมและความภูมิใจในท้องถิ่นให้กับผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ส่งผลให้เกิดการปรับใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มคนที่อพยพมาฟื้นฟูทรัพยากรด้วยการทำหม่อมชุมชน ประกอบด้วยหม่อมปลาตุ๊กทะเลและหม่อมปลากะพง ส่งผลให้สัตว์ทะเลได้ใช้เป็นที่อาศัยและวางไข่ นอกจากนี้ชุมชนได้ร่วมกันดูแลฟื้นฟูทรัพยากรสามารถสร้างความภูมิใจโดยอาศัยทุนประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ร่วมกันได้

คำสำคัญ: ทุนประวัติศาสตร์; หม่อม; เทครัว; ความภูมิใจในท้องถิ่น; การฟื้นฟูทรัพยากร

Abstract

The objectives of this article are to study: 1) perceptions about the Greater East Asia War in case of the landing of the Japanese soldiers in the Pak Phun municipality, 2) the mass evacuation of people from the Ban Laem District, Phetchaburi Province came to make a living in the Pak Phun Municipality, and 3) resource recovery by doing “Community Mram”. It is qualitative research focusing on historical methods, including documentary and field study interviews, focus groups, and a meeting to verify the information. 30 key informants were community leaders, local philosophers, elders, and professional groups. The results showed the history of Pak Phun municipality is the common memory of the people in the area, namely the landing of Japanese troops during the Greater East Asia War on December 8, 1941. The mass evacuation for seeking new arable land. Some villagers migrated from the Ban Laem District, Phetchaburi Province. The immigration took place in the 1920s. These groups of immigrants still retain their identities, both language and local fishing and the history of the memory of local fishery in the past is called making “Mram” (fish houses). The three issues of local history led to the creation of a sense of belonging and local pride among the participants in the research process, resulting in the application of the wisdom of the immigrants to restore resources through community practice. There are catfish rum and snapper rum. As a result, marine animals can be used as habitats and lay eggs. In addition, the community has worked together to take care of the restoration of resources. They can be proud of the shared historical capital.

Keyword: historical capital; Mram; evacuation; Local pride; Resource Restoration

บทนำ

ทุนประวัติศาสตร์เป็นทุนหนึ่งที่มีลักษณะในเชิงนามธรรม และเป็นองค์ประกอบหนึ่งในทุนชุมชนด้านวัฒนธรรม แม้จะไม่ปรากฏอย่างชัดเจน แต่ถือว่ามืบทบาทสำคัญทำให้คนในสังคมเข้าใจถึงที่มาของตนเอง สิ่งเหล่านี้จึงเป็นรากเหง้าของชุมชน บทความวิจัยนี้เป็นบทความที่ให้ความสำคัญกับทุนประวัติศาสตร์ดังกล่าว จึงถูกพัฒนาขึ้นมาภายใต้ความสำคัญสองประการ **ประการแรก** ผู้เขียนเชื่อว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นทุนที่สำคัญของชุมชน โดยเฉพาะการเป็นทุนที่มีผลต่อสำนึกหรือความตระหนักถึงคุณค่าของตัวเองและชุมชน เป็นความรู้สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยสร้างความสมดุลแก่การศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับศูนย์กลางมากเกินไป (Chuwaen, 2019; Satayanuruk, 2002) รวมทั้งการที่ทุนประวัติศาสตร์ในฐานะที่มีความสำคัญและบทบาทสามารถนำไปเป็นเครื่องมือใช้ขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืน สร้างมูลค่าและคุณค่าต่อท้องถิ่นได้

โดยเมื่อนำมาพิจารณาในเชิงพื้นที่ของเทศบาลเมืองปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ก็จะพบลักษณะความพิเศษของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ที่มีความโดดเด่น หากมองในมิติประวัติศาสตร์นั้นก็พบความทรงจำร่วมของคนรุ่นเก่าในพื้นที่ 3 ประเด็น ที่อาจนำมาเป็นพลังให้เกิดความเข้มแข็งกับชุมชนได้ **ประเด็นที่ 1** ความทรงจำหรือการรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับสงครามมหาเอเชียบูรพา กรณีการขึ้นฝั่งของทหารญี่ปุ่นในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูนเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484 **ประเด็นที่ 2** ความทรงจำเกี่ยวกับการอพยพแบบเทครัวของคนจากต่างพื้นที่เข้ามาทำมาหากินในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูน ได้แก่ การอพยพของผู้คนจากพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี **ประเด็นที่ 3** เกี่ยวกับความทรงจำเรื่องการทำประมงพื้นบ้านในอดีต ซึ่งเรียกว่าการทำ “หม่อม” (บ้านปลา) โดยผู้เขียนมองว่าการสร้างความรู้สึกร่วมของผู้คนโดยกระบวนการศึกษาท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาวบ้านในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูนเกิดความรัก ความหวงแหนต่อทรัพยากรและวัฒนธรรมของท้องถิ่น **ประการที่สอง** ประเด็นเกี่ยวกับความสำคัญของท้องถิ่นศึกษา ในฐานะที่ท้องถิ่นคือส่วนหนึ่งของสังคมไทย ความเข้มแข็งของท้องถิ่นที่หลากหลาย หมายถึง ความเข้มแข็งของสังคมไทย การเริ่มต้นศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับทุนประวัติศาสตร์เทศบาลเมืองปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการเริ่มต้นพัฒนาความเป็นชุมชนเข้มแข็ง นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่นอื่น ๆ ท้ายที่สุดเป็นความเข้มแข็งของสังคมไทย เพราะสังคมไทยคือการรวมตัวที่หลากหลายของท้องถิ่น (Khunweechuay, 2017, p. 15)

จากข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนจึงสนใจศึกษาทุนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนปากพูน เพื่อให้ทราบถึงการรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับสงครามมหาเอเชียบูรพา กรณีการขึ้นฝั่งของทหารญี่ปุ่นในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูนและประวัติศาสตร์การอพยพแบบเทครัวของผู้คนจากพื้นที่อำเภอบ้านแหลม รวมทั้งประวัติศาสตร์การใช้ทรัพยากรประมง โดยเฉพาะการทำหม่อมชุมชน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาของตัวเอง รวมทั้งความเป็นมาของการใช้ทรัพยากรในอดีต โดยเรื่องราวเหล่านี้จะนำไปสู่ความรักและหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และทำให้เกิดกิจกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการรับรู้ของผู้คนเกี่ยวกับสงครามมหาเอเชียบูรพา กรณีการขึ้นฝั่งของทหารญี่ปุ่นในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์การอพยพแบบเทครัวของผู้คนจากพื้นที่อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ที่เข้ามาทำมาหากินในเขตเทศบาลเมืองปากพูน
3. เพื่อศึกษาการฟื้นฟูทรัพยากรด้วยการทำ “หม่อมชุมชน”

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นวิธีการทางประวัติศาสตร์ โดยมุ่งค้นหาความจริงจากเหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ตามความเป็นจริงในพื้นที่ศึกษา และผู้วิจัยเลือกการนำเสนอตามช่วงของกาลเวลา (The temporal phases approach) เป็นวิธีการนำเสนอโดยยึดถือช่วงเวลาเป็นสำคัญในการอธิบายเหตุการณ์ที่แบ่งออกเป็นตามช่วงระยะเวลา (Tanoamchard, Unphim & Joungtrakul, 2020) โดยมีรายละเอียดขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัย เอกสารจากทางราชการ เอกสารของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชนโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทุนทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเทศบาลเมืองปากพูน

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นผู้นำทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกเทศบาล) และผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่ชาวบ้านให้การนับถือ จำนวน 5 คน (2) ผู้อาวุโสในชุมชน โดยจะสัมภาษณ์ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลทุนทางประวัติศาสตร์โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์สำคัญทั้งสามประเด็น จำนวน 10 คน และ (3) ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการทำหม่อมและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ จำนวน 15 คน

3. การสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้สร้างและกำหนดคำถามในแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสังเกตให้สอดคล้องและครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ คำถามวิจัยที่กำหนดไว้ และข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสาร ข้อมูลทั้ง 3 ส่วนนี้ช่วยให้ทีมวิจัยสามารถตั้งคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ต้องการ

4. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยพิจารณาความเที่ยงตรงของเนื้อหาในข้อคำถามเป็นรายชื่อซึ่งเป็นการตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามแต่ละข้อว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหาและมีความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยที่ได้ระบุไว้หรือไม่ รวมทั้งตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลที่ได้จากการทบทวนเอกสาร และพิจารณาถึงความสมบูรณ์ของข้อคำถามให้ตรงตามนิยามที่กำหนดไว้ หลังจากนั้นทีมวิจัยจะนำร่างแนวการสัมภาษณ์เชิงลึกไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มบุคคลที่มีคุณลักษณะเหมือนกับผู้ให้ข้อมูลหลัก

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม โดยผู้วิจัยได้สร้างกรอบคำถามไว้เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ได้มีการสนทนากลุ่ม โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนาในแต่ละกลุ่มจำนวน 5 คน ซึ่งเลือกมาจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่กำหนดเอาไว้ ประเด็นสำคัญที่โครงการวิจัยนำมาเป็นประเด็นสนทนากลุ่ม คือ ทุนทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการรับรู้เรื่องสงครามมหาเอเชียบูรพา การอพยพแบบเทครัวของคนจากต่างพื้นที่เข้ามาทำมาหากินในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูน และการทำประมงพื้นบ้าน “หม่อม” (บ้านปลา) รวมทั้งผู้วิจัยใช้การสังเกตทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Formal and Informal Observation) โดยเฉพาะการสังเกตวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับทุนทางประวัติศาสตร์ของชุมชนปากพูน รวมถึงการเข้าร่วมประเพณีสำคัญของชุมชน การเข้าร่วมกิจกรรมการแลกเปลี่ยนของชุมชน

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม นำมาตรวจสอบข้อมูล โดยการจัดประชุมในชุมชนเพื่อเป็นการวิพากษ์ และทวนสอบข้อมูล ให้ข้อมูลที่ได้มีความน่าเชื่อถือ หลังจากนั้นจะนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งหมดมาวิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบคำถามการวิจัย แล้วนำมาเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลในแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. ทุนทางประวัติศาสตร์ปากพูน : การรับรู้เกี่ยวกับสงครามมหาเอเชียบูรพา

สงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เกิดขึ้นในทวีปเอเชีย และมีเหตุการณ์สำคัญที่สัมพันธ์กับพื้นที่ชุมชนปากพูน คือ การยกพลขึ้นบกของทหารญี่ปุ่นบริเวณคลองปากพูน (คลองท่าแพ) อำเภอเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับการที่กองทัพญี่ปุ่นบุกโจมตีฐานทัพเพอฮาเบอร์ บนเกาะฮาวายประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้สหรัฐอเมริกาประกาศสงครามกับญี่ปุ่น

เหตุการณ์ยกพลขึ้นบกตามที่กล่าวมานั้นเป็นเหตุการณ์ที่ยังอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านผู้ร่วมเหตุการณ์ และลูกหลานของผู้ร่วมเหตุการณ์ที่ได้รับการสืบทอดโดยการเล่าเรื่องมาโดยตลอด บทความวิจัยนี้มีความเห็นว่า หากสามารถนำเรื่องเล่าที่อยู่ในความทรงจำของผู้คนปากพูนมาบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และการหาข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อมาเชื่อมต่อเรื่องราวดังกล่าวให้เห็นภาพเป็นรูปธรรมคงส่งผลต่อสำนึกบางอย่างของชาวปากพูนในฐานะที่เป็นพื้นที่ สำคัญจุดหนึ่งในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ความคิดเห็นดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการหาข้อมูลตามที่จะนำเสนอ และ ด้วยความที่เป็นข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์จากความทรงจำ การนำเสนอจึงต้องอาศัยการเติมเต็มจากการวิพากษ์วิจารณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตเพื่อความสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

คำบอกเล่าจากชุมชน และข้อมูลจากเอกสารของ 4th Army Area (1991) ให้ภาพการรับรู้เกี่ยวกับการยกพล ขึ้นบกของทหารญี่ปุ่นในพื้นที่ชุมชนปากพูน ซึ่งเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับพื้นที่อื่น ๆ ตามชายฝั่งอ่าวไทยของทหารญี่ปุ่นนั้น มี จุดเริ่มต้นสำคัญเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2482 ซึ่งเกิดวิกฤตการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในทวีปยุโรป สงครามครั้งนี้เกิดขึ้น สืบเนื่องจากความไม่เป็นธรรมของสนธิสัญญาแวร์ซายส์และสัญญาสันติภาพฉบับอื่น ๆ ซึ่งทำภายหลังสงครามโลก ครั้งที่ 1 เยอรมนีและชาติผู้แพ้สงครามถูกบังคับให้ลงนามในสัญญาที่ตนเสียเปรียบ รวมถึงการเติบโตของลัทธิทาง ทหาร หรือระบบเผด็จการ มีผู้นำหลายประเทศสร้างความเข้มแข็งทางทหาร และสะสมอาวุธร้ายแรงต่าง ๆ เกิดจาก ความล้มเหลวขององค์การสันนิบาตชาติ การทำหน้าที่รักษาสันติภาพไม่ประสบผลสำเร็จ และการเกิดความขัดแย้ง ในอุดมการณ์ทางการเมือง แนวความคิดของผู้นำประเทศที่นิยมลัทธิทางทหาร ได้แก่ ฮิตเลอร์ ผู้นำลัทธินาซีของ เยอรมนี และเบนนิโต มุสโสลินี ผู้นำลัทธิฟาสซิสต์ ของอิตาลี ทั้งสองต่อต้านแนวความคิดเสรีนิยม และระบบการเมือง แบบรัฐสภาของชาติยุโรป แต่ให้ความสำคัญกับพลังของลัทธิชาตินิยม ความเข้มแข็งทางทหาร และอำนาจผู้นำ มากกว่า ชั่วอำนาจของสงครามฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายอักษะ มีเยอรมนีและอิตาลีเป็นผู้นำ กับอีกฝ่ายหนึ่งคือฝ่ายสัมพันธมิตร มีสหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ สงครามได้ขยายตัวออกนอกทวีปยุโรปขยาย ขอบเขตกว้างขวางไปทั่วโลก ญี่ปุ่นเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะด้วยแนวคิดหลักคือต้องการขับไล่จักรวรรดินิยมออกจากทวีป เอเชีย (ซึ่งประเทศจักรวรรดินิยมที่เข้ายึดครองดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียขณะนั้นล้วนอยู่ฝ่ายสัมพันธมิตร) สงครามโลก ได้ลุกลามเข้าสู่ทวีปเอเชีย ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกพร้อมกันในสิงคโปร์ อินโดนีเซีย มลายู และประเทศไทย เมื่อเช้าตรู่ ของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484

กล่าวเฉพาะประเทศไทยญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกพร้อมกันที่สมุทรปราการ ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา ปัตตานี นครศรีธรรมราช และปราจีนบุรี โดยที่ฝ่ายไทยไม่ได้คาดคิดมาก่อน ในช่วงเวลานั้นบริเวณของ อำเภอมะนัง นครศรีธรรมราช เป็นที่ตั้งกองกำลังสำคัญของภาคใต้ คือมณฑลทหารบกที่ 6 ในเวลานั้นมีพลตรี หลวงเสนานรงค์เป็นผู้บัญชาการมณฑล เข้าวันเกิดเหตุได้รับแจ้งข่าวจากนายไปรษณีย์นครศรีธรรมราชว่า ญี่ปุ่นได้ส่ง เรือรบประมาณ 15 ลำ มาลอยลำในอ่าวสงขลา และได้ยกพลขึ้นบกที่เมืองสงขลา พลตรีหลวงเสนานรงค์ ผู้บัญชาการ มณฑลทหารบกที่ 6 จึงสั่งการรับศึก และสั่งให้เตรียมกำลังเคลื่อนย้ายไปสนับสนุนกองทัพลำดับสงขลาโดยด่วน ขณะเตรียมการอยู่นั้นก็ได้รับแจ้งจากพลทหารว่า กองทหารญี่ปุ่นกำลังยกพลขึ้นบกเข้าทางคลองท่าแพ ที่บ้านท่าแพ ตำบลปากพูน อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราชด้วยเช่นกัน ผู้บัญชาการมณฑลจึงสั่งการให้ทุกคนทำการต่อสู้ อย่างเต็มกำลัง โดยความมุ่งหมายที่จะมิให้กองทหารญี่ปุ่นเข้ายึดโรงทหารได้เป็นอันขาด การสู้รบระหว่างทหารไทย ยุวชนทหาร (กลุ่มเยาวชนที่อาสาสมัครร่วมต่อสู้กับทหารญี่ปุ่น) กับทหารญี่ปุ่นเป็นไปในลักษณะประจันหน้า พื้นที่บริเวณสู้รบตั้งอยู่ในแนวเขตทหารด้านเหนือกับบริเวณตลาดท่าแพมีถนนราคาดำเนินผ่านพื้นที่ในแนวเหนือ-ใต้ การรบทำได้ไม่สะดวกนัก เพราะตลอดเวลาตั้งแต่ 07.00 -10.00 น. ฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก (Aemwat, Interview, October 23, 2021)

ผลของการยกพลขึ้นบกที่นครศรีธรรมราชครั้งนี้ฝ่ายไทยสูญเสียชีวิต 38 คน เป็นนายทหารสัญญาบัตร 3 คน นายทหาร 3 คน พลทหาร 32 คน ฝ่ายญี่ปุ่นไม่ทราบจำนวน ภายหลังเสร็จสิ้นสงครามมหาเอเชียบูรพา ขบวนการนครศรีธรรมราชได้ร่วมมือกันสร้างอนุสาวรีย์วีรไทยขึ้น อนุสาวรีย์นี้มีลักษณะเป็นรูปทหารถือปืนและมีดาบปลาย

ป็นในท่าออกศึก ซึ่งออกแบบและปั้นโดยนายสนั่น ศิลากรณ์ ข้าราชการกรมศิลปากร อนุสาวรีย์วีรไทยตั้งอยู่ในค่ายศิราวุธ ตำบลปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อ พ.ศ.2492 เป็นต้นมา ปัจจุบันชาวนครศรีธรรมราชยังรำลึกถึงวีรกรรมครั้งนั้น จึงได้ร่วมทำบุญตักบาตร วางพวงมาลา ณ อนุสาวรีย์ ทุกวันที่ 8 ธันวาคม ซึ่งถือเป็นวันวีรไทย

ในส่วนของความทรงจำของผู้คนในพื้นที่สองฝั่งคลองปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เกี่ยวกับการยกพลขึ้นบกของทหารญี่ปุ่นในครั้งนี้นั้นพบว่ามีกรกล่าวถึงเหตุการณ์ และบอกต่อมายังคนรุ่นหลังกลายเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่าที่สำคัญของชุมชน คนในปากพูนมีความรู้สึกว่าการยกพลขึ้นบกครั้งนั้นเป็นเหตุการณ์สำคัญเป็นสมรภูมิสำคัญในเหตุการณ์ความขัดแย้งระดับโลก การรับรู้ดังกล่าวส่งผลให้เกิดความภูมิใจให้กับคนในปากพูน โดยเฉพาะกลุ่มคนที่เคยอยู่ร่วมในเหตุการณ์และได้มีการส่งต่อการรับรู้ไปยังลูกหลาน

2. ทูประวัติศาสตร์ปากพูน : การอพยพแบบเทครัวของคนจากต่างพื้นที่เข้ามาทำมาหากิน

ในพื้นที่เทศบาลเมืองปากพูน อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความเป็นมาที่น่าสนใจ มีทรัพยากรและการจัดการที่แตกต่างไปจากชุมชนส่วนใหญ่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช มีความหลากหลายของกลุ่มคน วัฒนธรรม และมีเหตุการณ์อย่างหนึ่งที่เกิดขึ้น นั่นคือ “การเทครัว” หรือ “การอพยพแบบเทครัว”

การอพยพแบบเทครัวคือการโยกย้ายถิ่นฐานจากที่หนึ่งไปยังที่หนึ่งในลักษณะที่ไปกันทั้งบ้าน ทั้งครอบครัว หรือบางครั้งไปกันทั้งหมู่บ้าน การศึกษาในเรื่องนี้จากนักวิชาการที่ผ่านมาพบมากในงานศึกษาของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง ๆ ที่การโยกย้ายถิ่นฐานในลักษณะนี้มีอยู่ในภาคใต้จำนวนไม่น้อย การทำความเข้าใจกับข้อมูลเบื้องต้นพบเงื่อนไขของการเทครัวในการภาคใต้ ได้แก่ การอพยพหนีโรค การเทครัวในยามสงคราม การแสวงหาที่ทำกิน หนีภัยธรรมชาติ เป็นต้น

การเทครัวในตำบลปากพูนนั้นเป็นลักษณะของการอพยพเพื่อแสวงหาที่ดินทำกินใหม่ โดยการอพยพเข้ามาของชาวบ้านในพื้นที่เพชรบุรี (Chawasit, Interview, November 13, 2021)

การศึกษาพบว่าผู้อพยพแบบเทครัวที่เข้ามาอยู่ในชุมชนปากน้ำปากพูนดั้งเดิมเป็นคนที่มาจากอำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี โดยมีทั้งที่มาจากตำบลบ้านแหลม ตำบลบางขุนไทร ตำบลปากทะเล ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ซึ่งมีลักษณะติดกับฝั่งทะเลอ่าวไทย (Khunweechuay & Khunweechuay, 2010, p. 58)

เห็นได้ว่าผู้ที่อพยพมาอยู่ปากน้ำปากพูนปัจจุบันในช่วงที่เข้ามาครั้งแรก ๆ นั้นไม่ได้เป็นกลุ่มคนที่มีมาจากพื้นที่เดียวกันทั้งหมด จึงไม่ได้มีความรู้สึกเป็นพรรคพวกเดียวกัน แต่ต่อมาเมื่อเข้ามาอยู่ในพื้นที่เดียวกันผู้ที่เดินทางมาใหม่ก็จะได้รับความช่วยเหลือจากคนที่เข้ามาอยู่ก่อนแม้ว่าไม่ได้รู้จักกันก็ตามหลังจากที่มีการอพยพมาอยู่ที่ปากน้ำปากพูนผู้อพยพยังคงมีการไปมาหาสู่กับญาติที่อยู่ที่ยะหรู้อย่างแต่ก็ไม่บ่อยนัก (หลายปีถึงจะไปมาหาสู่กันสักครั้งหนึ่ง)

เกี่ยวกับประเด็นลักษณะการย้ายเข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนพบว่ามีทั้งที่มาหมดทั้งครอบครัวในครั้งเดียว และทยอยตามกันมา ในกรณีของลักษณะหลังนั้นจะมีตัวแทนของครอบครัวมาสำรวจพื้นที่ในปากน้ำปากพูนก่อน เมื่อพบว่าพื้นที่มีความสมบูรณ์สามารถทำมาหากินได้สะดวกสมาชิกในครอบครัวคนอื่น ๆ จึงอพยพตามกันมาในภายหลัง ซึ่งเมื่อผู้อพยพเข้ามาในพื้นที่ปากน้ำปากพูนแล้วกลุ่มคนที่มาตั้งแต่ทศวรรษ 2470 ก็ได้เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อทำการเกษตรและสร้างบ้านเรือน โดยการจับจองริมคลองปากพูนก่อน จากนั้นจึงจับจองที่ดินที่อยู่ขึ้นไปข้างบน ส่วนคนที่เข้ามาหลังจากนั้นราวสิบปีเริ่มมีการซื้อขายที่ดินกัน การจับจองและซื้อขายที่ดินนั้นชาวบ้านโดยมากเพียงแต่ต้องการที่ดินพื้นที่ขนาดเล็กเพื่อตั้งบ้านเรือนเท่านั้นเพราะการทำมาหากินอาศัยความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ต่อมาเมื่อมีคนเข้ามาอยู่กันมากขึ้นชาวบ้านก็เริ่มเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ป่าชายเลนและจับจองเป็นเจ้าของกันมากขึ้น จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่ดินที่ปลูกบ้านเรือนและที่ดินทำกินก็มีทั้งที่เป็นเอกสารสิทธิ์และเป็นของรัฐ โดยพื้นที่ใหม่ 4 ส่วนใหญ่มีเอกสารสิทธิ์แต่ที่ใหม่ 2 ยังเป็นของรัฐอยู่ ตัวอย่างของการอพยพแบบเทครัวเช่นกรณีของยายเนียนและครอบครัวซึ่งมาในทศวรรษ 2490 ที่เดินทางมาโดยรถไฟไอน้ำที่ยังคงใช้ไม้พินเป็นเชื้อเพลิง โดยออกจากสถานีเพชรบุรี มาพักที่ชุมพรหนึ่งคืน สุราษฎร์ธานีหนึ่งคืน จนมาถึงนครศรีธรรมราช เมื่อมาถึงนครศรีธรรมราช

แล้วพักที่ชุมชนท่าแพอีกหนึ่งคืน จึงเข้ามายังพื้นที่ปากน้ำปากพูน ต่อจากนั้นญาติพี่น้องของยายเนียนได้เข้ามาอีก
ระลอกหนึ่งในช่วง ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา จะเป็นการอพยพมาโดยรถยนต์ (Aemwat, Interview, October 23,
2021)

ผู้ที่อพยพเข้ามาในชุมชนปากน้ำปากพูนในยุคดั้งเดิมมีจำนวน 40 ครัวเรือน แต่เมื่อเกิดวาทภัย ปี พ.ศ. 2505
ได้มีชาวบ้านบางส่วนอพยพกลับไปยังจังหวัดเพชรบุรี หลังจากนั้นได้อพยพกลับมายังปากน้ำปากพูนอีกครั้งหนึ่ง
ปัจจุบันกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาในยุคแรกที่ยังมีชีวิตอยู่ประมาณ 10 คน ส่วนที่เหลืออยู่โดยมากเป็นลูกหลานที่เกิดและ
เติบโตที่ปากน้ำปากพูน แต่ผู้อพยพก็ยังรักษาเอกลักษณ์สำคัญคือ การใช้ภาษาเพชรบุรีมาอย่างต่อเนื่อง ส่วนที่เป็น
ลูกหลานที่เกิดในพื้นที่และสร้างบ้านเรือนขึ้นใหม่ มีอยู่ 50 ครัวเรือน จำนวนประมาณ 150 คน คนรุ่นใหม่ที่เกิดและ
เติบโตในชุมชนปากน้ำปากพูนนี้ยังคงใช้ภาษาเพชรบุรีในการติดต่อสื่อสาร

การเข้ามาของชุมชนผู้อพยพทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนปากน้ำปากพูนที่ขยายใหญ่ขึ้นที่สำคัญของการ
ปรับตัวเป็นการปรับตัวด้วยการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยชุมชนผู้อพยพได้พยายามรับเอาวัฒนธรรมของท้องถิ่น
เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมตนเอง ที่เห็นภาพชัดที่สุดคือการร่วมงานทำบุญวันสารทเดือนสิบ วัฒนธรรมบางอย่าง
ผู้อพยพนำมาจากเพชรบุรีและยังคงรักษาเอกลักษณ์ไว้จนถึงปัจจุบันที่สำคัญคือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับภาษา
แต่บางอย่างก็เป็นความเชื่อร่วมกันทั้งคนท้องถิ่นและผู้อพยพอยู่แล้ว โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง และเชื่อถือ
เกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษ

3. ทนประวัติศาสตร์ปากพูน : ประวัติศาสตร์ความทรงจำในการฟื้นฟูทรัพยากรด้วยการทำ “หมั่ม ชุมชน”

“หมั่ม” หรือ “กร่ำ” เป็นวิธีจับสัตว์น้ำบริเวณลำคลองปากแม่น้ำ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาสำคัญของชาวประมง
พื้นบ้านในชุมชนปากพูน ภูมิปัญญาการจับสัตว์น้ำด้วยวิธีการทำหมั่มมีการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษที่อพยพ
จากภาคกลางแถบจังหวัดเพชรบุรี ได้นำภูมิปัญญาเหล่านี้มาปรับใช้ในพื้นที่แห่งใหม่ของตำบลปากพูน นับเป็นความ
ทรงจำหนึ่งที่มีการสืบทอดและสามารถใช้ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้จริงจนถึงปัจจุบัน

การทำหมั่มเป็นวิธีการสร้างพื้นที่ให้สัตว์ทะเลเข้ามาอยู่อาศัย โดยใช้กิ่งไม้จากป่าชายเลนและพื้นที่ใกล้เคียง
มาปักบริเวณร่องน้ำคลองปากพูนและพื้นที่ปากแม่น้ำซึ่งเชื่อมต่อกับทะเลนอก หลังจากการวางหมั่มผ่านไป
ระยะเวลาหนึ่งก็จะมีสัตว์ทะเลเข้ามาอาศัยหลบร้อนและหาอาหารบริเวณหมั่ม เพราะกิ่งไม้ที่ปักรวมกันเป็นหมั่ม
ทำให้เกิดแพลงตอนซึ่งเป็นอาหารของสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ ส่งผลให้สัตว์น้ำซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจของชาวประมงเข้ามา
อาศัยบริเวณหมั่ม เช่น ปลาตุ๊กทะเล ปลาซ่อนทะเล ปลากระพง ปลากระรังปากแม่น้ำหรือปลาเก๋า ปลาตะกรับจุดหรือ
ที่ชาวบ้านเรียกว่าปลาขี้ตังหรือขี้เก้ง หอย กุ้ง เป็นต้น

หมั่มจึงเป็นแหล่งที่พักพิงและแหล่งอาหารของปลาในขณะเดียวกันเป็นแหล่งหาปลาของชาวประมง
นับเป็นแหล่งที่มีปลาชุม การสร้างหมั่มของชาวประมงพื้นบ้านปากพูนสามารถสร้างรายได้ในพื้นที่ตามลำคลองที่
เชื่อมต่อกับทะเลซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนรวม แต่จุดที่สร้างหมั่มจะต้องไม่สร้างตรงร่องน้ำและต้องไม่ส่งผลกระทบต่อการ
เดินเรือที่สัญจรเข้าออกในลำคลอง จึงมักสร้างบริเวณริมตลิ่งทั้ง 2 ฝั่งคลอง การสร้างหมั่มขึ้นมาในแต่ละจุดทำให้เกิด
ระบบกรรมสิทธิ์ ซึ่งกรรมสิทธิ์ในการหาปลาบริเวณหมั่มจะเป็นของผู้ที่ทำหมั่ม แต่กรรมสิทธิ์นี้ไม่ถือเป็นกรรมสิทธิ์
เด็ดขาด เพราะชาวบ้านยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมายาวนานและมีเงื่อนไขว่า การหาปลาในบริเวณหมั่ม
นั้นต้องไม่ใช้วิธีการล้อมด้วยเฟือกหรือล้อมด้วยอวน คนที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันสามารถตกปลาได้ ระบบเช่นนี้ถือว่า
เป็นลักษณะของความเกื้อกูลกัน ดังคำพูดที่ชาวบ้านได้กล่าวไว้ว่า “ในบริเวณรอบ ๆ หมั่ม ใคร ๆ ก็หาปลาได้แต่ห้าม
ใช้วิธีล้อมจับด้วยอวนหรือเฟือก” (Chawasit, Interview, November 13, 2021)

หมั่มกับการฟื้นฟูทรัพยากร การทำหมั่มของชาวประมงพื้นบ้านปากพูนแบ่งได้ 2 รูปแบบ คือ หมั่มปลา
ตุ๊กทะเลและหมั่มปลากระพง ซึ่งแต่ละรูปแบบมีวิธีการทำที่ใกล้เคียงกัน ใช้ไม้ที่อยู่ในป่าชายเลนสองฝั่งคลองเป็นวัสดุ
หลักมาปักไว้ จึงไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำและระบบนิเวศในน้ำ เนื่องจากหมั่มทำขึ้นจากวัสดุธรรมชาติที่ไม่คงทน

ถาวร ในช่วงฤดูมรสุมระหว่างเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ คลื่นลมในทะเลจะพัดทำลายหม่อม เศษกิ่งไม้ที่ใช้ในการทำหม่อมก็จะถูกพัดพาขึ้นมาบริเวณป่าชายเลน เมื่อสิ้นสุดมรสุมชาวประมงก็ต้องสำรวจความเสียหายก่อนจะลงมือทำหม่อมครั้งใหม่ซึ่งมักจะใช้พื้นที่เดิมที่ตนเองเคยทำมาก่อนในทุก ๆ ปี การทำหม่อมจึงเป็นเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลได้ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ในช่วงฤดูการทำหม่อม ชาวประมงจะต้องคอยดูแลหม่อมของตนเป็นอย่างดีเพื่อให้ปลาเข้ามาอาศัย ปลาที่มีขนาดเล็กบริเวณหม่อมจะไม่มีกรจับเด็ดขาด อีกทั้งการทำหม่อมยังเป็นการกำหนดเขตไม่ให้เรือที่ใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย รวมทั้งเรือประมงพาณิชย์เข้ามาทำประมงในเขต 3 ไมล์ทะเล หากเรือประมงพาณิชย์เข้ามาชาวประมงพื้นบ้านก็จะคอยเป็นหูเป็นตากระทั่งรวมตัวกันเพื่อกดดันให้เรือพาณิชย์ออกไป

ความภาคภูมิใจในการทำหม่อมของชาวประมงพื้นบ้านปากพูน การสร้างหม่อมนับว่า เป็นความภาคภูมิใจของชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ตำบลปากพูน ชาวประมงกลุ่มนี้มีบรรพบุรุษย้ายมาจากจังหวัดเพชรบุรีเข้ามาอาศัยและตั้งถิ่นฐานอยู่ในตำบลปากพูน การสร้างหม่อมจึงถือได้ว่าเป็นการนำภูมิปัญญาของชาวเพชรบุรีมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตให้มีความสอดคล้องกับพื้นที่ตำบลปากพูน สามารถสร้างรายได้ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันและการสร้างหม่อมยังถือว่า เป็นวิธีการหาสัตว์ทะเลแบบธรรมชาติที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมทำให้ธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้อย่างยั่งยืน ชาวบ้านในตำบลปากพูนจึงมีความภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตนที่ได้ให้ภูมิปัญญาในการสร้างหม่อมไว้ และในปัจจุบันชาวประมงได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งตำบลปากพูน สมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนกับทีมวิจัยจนเกิดแนวคิดในการจัดทำหม่อมชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดกิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ของกลุ่มเพิ่มขึ้นและต่อเนื่อง

การสร้างหม่อมชุมชน เป็นกิจกรรมที่กลุ่มชาวประมงพื้นบ้านคิดและทำร่วมกัน ประกอบด้วย หม่อมปลาตุ๊กทะเลจำนวน 20 จุด และหม่อมปลากะพงจำนวน 20 จุด บริเวณคลองปากพูน โดยชาวประมงได้กำหนดข้อตกลงร่วมกันว่า หม่อมชุมชนทั้ง 40 จุดนี้สมาชิกภายในกลุ่มที่ร่วมกันทำหม่อมชุมชนสามารถเข้าไปล้อมจับปลาจากหม่อมชุมชนเหล่านี้ได้ โดยรายได้ที่ได้รับแต่ละครั้ง จะต้องหักเข้ากลุ่ม 50 % เพื่อเป็นกองทุนไว้สำหรับทำกิจกรรมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเล รวมทั้งไว้สำหรับการซ่อมแซมหม่อมชุมชนในครั้งต่อไป จึงนับเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว ชุมชน และเป็นการสืบสานภูมิปัญญาไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบทอดต่อไป นอกจากนี้กิจกรรมดังกล่าวนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในชุมชนร่วมกัน โดยอาศัยทุนทางประวัติศาสตร์ ทั้งความเป็นลูกหลานของผู้เฒ่าจากจังหวัดเพชรบุรี การทำหม่อมชุมชนจึงเปรียบเสมือนการรักษาสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ และทำให้กลุ่มคนทำหม่อมเกิดความภาคภูมิใจในอาชีพประมงของตน

การอภิปรายผล

1. ประวัติศาสตร์ในฐานะทุนของชุมชน ในประเด็นดังกล่าวนี้มีความสำคัญอย่างมากที่ส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่ต่าง ๆ ของสังคมไทยสามารถสร้างความรู้สึกร่วม นำไปสู่การสร้างความรู้สึกร่วมในท้องถิ่นในมิติที่ถูกกล่าวถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ส่วนกรณีของการจัดการทรัพยากรนั้นพบว่า ชุมชนปากพูนสามารถใช้ความรู้สึกร่วม ซึ่งในที่นี้คือการที่ชาวประมงพื้นบ้านปากพูนศึกษาถึงเรื่องราวในอดีตของตนเองแล้วพบว่า “ชาวประมงพื้นบ้านปากพูนเกือบทั้งหมดล้วนเป็นลูกหลานของผู้ที่เดินทางมาจากจังหวัดเพชรบุรี” (Khunweechuay & Thammakirati, 2018) ความรู้สึกดังกล่าวนี้ทำให้พวกเขามีความรู้สึกเป็นกลุ่มพวกเดียวกัน ในขณะที่พื้นที่ปากพูนเป็นพื้นที่ซึ่งทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา การที่ชาวปากพูนได้เรียนรู้เรื่องนี้ทำให้ชาวปากพูนได้เรียนรู้ว่าพื้นที่ตั้งบ้านเรือนของพวกเขาคือพื้นที่ที่มีความสำคัญระดับโลกในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผลการศึกษาที่กล่าวมาสอดคล้องกับงานศึกษาของ Chuwaen (2019) ได้กล่าวถึงความสำคัญและบทบาทของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในปัจจุบันว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นส่งผลต่อสำนึกหรือความตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและชุมชน เป็นความรู้สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาให้สอดคล้องและเหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งเป็นองค์ความรู้ที่ช่วยให้มีความสมดุลแก่การศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับ

ศูนย์กลางมากเกินไป นับได้ว่าความสำคัญและบทบาทของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นทุนทางสังคมที่สามารถนำไปเป็นเครื่องมือใช้ขับเคลื่อนการจัดการทรัพยากรให้เกิดความยั่งยืนและเห็นคุณค่าของท้องถิ่นได้

ดังนั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นทุนชุมชนที่สำคัญ นำไปสู่การสร้างสำนึกร่วม และส่งผลต่อการสร้างหรือพัฒนาเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ ในกรณีของชุมชนปากพูนสามารถใช้สำนึกทางประวัติศาสตร์นี้มาสนับสนุนให้เกิดการจัดการทรัพยากรทางทะเล โดยการจัดทำหม่อมชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (ความทรงจำร่วม) จึงเป็นการค้นหาจุดร่วม หรือสิ่งที่คนทั้งชุมชนมีความรู้สึก รับรู้ไปในทางเดียวกันในลักษณะการสร้างความเป็น “ท้องถิ่นนิยม” จะส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรด้วย

ความรู้สึกร่วมหรือทุนทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งรูปธรรมในโครงการวิจัยนี้คือความร่วมมือในการทำหม่อมชุมชน ซึ่งเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรได้ในระดับหนึ่ง ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะใช้ทุนประวัติศาสตร์ ผสมผสานกับทุนอื่น ๆ ของชุมชนตัวเองได้อย่างเหมาะสม เช่น การใช้ทุนทรัพยากร ทุนผู้นำ ทุนทางเศรษฐกิจ รวมถึงทุนทางสังคม หรือทุนชุมชน สรุปได้ว่าประวัติศาสตร์เป็นทุนของชุมชนที่สำคัญในการนำมาเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากร รวมทั้งเป็นส่วนสนับสนุนให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

2. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนผ่านการศึกษาประวัติศาสตร์ ประเด็นนี้นับเป็นเรื่องสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาอภิปรายในที่นี้เพื่อให้เกิดการถกเถียง แลกเปลี่ยนต่อไปในอนาคต ด้วยมโนทัศน์หลักที่ตั้งอยู่บนฐานคิดว่า ชุมชนท้องถิ่นเป็นพื้นที่ซึ่งมีความซับซ้อน มีความอ่อนไหว และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ชุมชนท้องถิ่นอาจมีความโรแมนติกที่สวยงาม เช่น ในงานกลุ่มวัฒนธรรมชุมชน (Naksupha & Chanikonpadit, 1997) และกรณีที่มีความซับซ้อน มีความขัดแย้ง (ดูเพิ่มเติมใน Ganjanapan, 2019) หากผู้วิจัยมองเพียงด้านใดด้านหนึ่งในมุมมองเดียวย่อมทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้ ถึงแม้ชุมชนท้องถิ่นจะมีความซับซ้อนแต่หากมองเฉพาะมุมของกระบวนการเรียนรู้ก็จะพบลักษณะพิเศษซึ่งจะได้อภิปรายต่อไป

กระบวนการเรียนรู้เป็นระบบความรู้ของชุมชนเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ในระดับต่าง ๆ ระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม อันเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาในวิถีชีวิตด้านต่าง ๆ เช่น การทำเกษตร การหาอาหาร การเพาะพันธุ์พืช การแปรรูปสัตว์น้ำ ระบบความรู้ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากที่จะเป็นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานมานานานส่วนใหญ่จะพัฒนาชุดความรู้ของตัวเองขึ้นมาเพื่อให้เหมาะสมกับการทำมาหากิน และปัจจัยสี่ที่จะช่วยให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีสุขสบายตามควร หากชุมชนสามารถเรียนรู้ ปรับตัว รับความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกมาต่อยอดกับความรู้เดิมที่มีอยู่ได้มาก ชุมชนนั้นจะมีความเข้มแข็งมาก ส่วนชุมชนที่อ่อนแอมักเป็นชุมชนที่ไม่สามารถนำความรู้เดิมมายกระดับและปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในสถานการณ์ใหม่ ๆ ได้ (Buasai, 2004) ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลถึงความสามารถในการนำทุนด้านต่าง ๆ ของชุมชนปากพูนมาช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับชาวบ้านในพื้นที่ได้

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเพิ่มพลังในการจัดการทรัพยากร หรือส่งผลต่อการเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนปากพูนได้พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานจนมาถึงปัจจุบัน กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเกิดจากการลงมือทำจริง ลองผิดลองถูกและสรุปเป็นบทเรียน การถ่ายทอดความรู้จึงเป็นไปในลักษณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนหรือประสบการณ์ของคนที่เคยทำมาก่อน ภายในครอบครัวไปจนถึงการแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน เช่น กรณีของการจัดทำหม่อมในพื้นที่คลองปากพูน และพื้นที่ปากน้ำปากพูนที่เชื่อมต่อกับทะเลนอก ชาวบ้านที่ยังคงทำหม่อมอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันย่อมมองว่าการทำหม่อมจะต้องช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับกลุ่มของพวกเขาได้ โดยการทำหม่อมนั้นสามารถมองได้ทั้งในมิติของเศรษฐกิจคือสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนผู้ทำหม่อม มิติทางสังคม หม่อมเป็นการทำประมงที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนอพยพที่เดินทางมาจากเพชรบุรี หรือกระทั่งการที่ชาวประมงพื้นบ้านผู้ทำหม่อมสามารถสร้างกลุ่มก้อนของตัวเองเพื่อสร้างพลังในการต่อรองบางอย่าง

ชุมชนปากพูนก็จะมีลักษณะเป็นชุมชนเครือข่ายและชุมชนเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยการทำงานเป็นกลุ่ม โดยวิธีการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่จะใช้วิธีเข้าหาคนรุ่นเก่าเพื่อซักถามและสังเกต ในขณะที่คนรุ่นเก่าจะมีวิธีสอนเพื่อสืบทอดความรู้ด้วยการใช้งานให้คนรุ่นใหม่ได้ทดลองทำจริง ในแต่ละช่วงเวลา ส่วนกระบวนการเรียนรู้ในด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้ถูกสืบทอดมาสู่คนรุ่นหลังในแบบอยู่ไปก็รู้อย่างนี้ ก่อให้เกิดการซึมซับในวิถีชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในเรื่องของความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการถ่ายทอดผ่านกลไกของชุมชน คือ สถาบันศาสนา เป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ความเป็นไปของชุมชน ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวภายในและภายนอกชุมชน ผ่านกิจกรรมของชุมชนและพิธีกรรมทางศาสนาที่จัดขึ้นในวัดเป็นประจำเมื่อชุมชนมีการพัฒนาตนเองจากการเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพื่อการยังชีพมาเป็นชุมชนเกษตรกรรมเพื่อการผลิตตามอรรถิพลของกระแสการพัฒนาและนโยบายของรัฐ รูปแบบการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ปากพูนได้เปลี่ยนไป เกิดการบุกเบิกพื้นที่ป่าเป็นที่ดินทำกินมากขึ้น จนปรากฏเป็นปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน ชาวบ้านบางส่วนได้ตระหนักต่อปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มเพื่อแสวงหาแนวทางการจัดการทรัพยากรในพื้นที่ทะเลหน้าบ้านของตนเองซึ่งในที่นี้คือบริเวณคลองปากพูน เมื่อมีการรวมกลุ่มจึงก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หาแนวทางร่วมกัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการหา路子ในการปรับเปลี่ยนทุนทางสังคมเดิมเพื่อการจัดการทรัพยากรได้ง่ายขึ้น

ในปัจจุบันกลุ่มที่เกิดขึ้นได้เรียนรู้ที่จะสร้างมูลค่าจากคุณค่าเดิม เกิดขึ้นได้เพราะมีองค์กรภายนอกเข้ามา มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน เช่น การทำวิจัยด้านชุมชน ทำให้คนในชุมชนต่างได้รับความรู้ใหม่ ๆ มาปรับใช้หรือต่อยอดเข้ากับความรู้เดิมของชุมชน แล้วนำมาใช้ในงานพัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมกลุ่ม และได้ขยายประเด็นการจัดการออกไปอย่างหลากหลาย เช่น เกิดการสร้างตลาดความสุขชาวเล การแปรรูปสัตว์ทะเล เกิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้เอกลักษณ์ของป่าชายเลน คือ “อุโมงค์โกงกาง” หรือ “อุโมงค์คอเมซอน” มาเป็นจุดขายเรื่องการท่องเที่ยว การสร้างเอกลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ในที่สุดย่อมก่อให้เกิดความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนที่จะรับมือปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะชุมชนปากพูนได้อาศัยการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นรากฐานสำคัญในการปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ จนก่อเกิดองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ควรขยายผลการศึกษาไปยังคนกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่ การนำความรู้ชุดนี้เข้าสู่ระบบการศึกษาของชุมชนปากพูน โดยเฉพาะการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับชุมชนปากพูน เพื่อให้เยาวชนในชุมชนเห็นคุณค่าเกี่ยวกับทุนประวัติศาสตร์

ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

หน่วยงานระดับนโยบายจำเป็นต้องหันมาพิจารณาให้ความสำคัญทั้งประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควบคู่กัน ในฐานะที่ชาติหมายถึงการรวมตัวกันของท้องถิ่นที่หลากหลาย เนื่องจากผู้คนในสังคมมักมีมุมมองต่อเรื่องนี้ในลักษณะของประวัติศาสตร์ชาติที่ช่วยสร้างความภูมิใจให้กับสังคมไทย ส่งผลให้เกิดการละเลยต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรวิจัยเชิงพัฒนาเพื่อสนับสนุนให้เกิดองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรในพื้นที่ โดยเฉพาะทรัพยากรประมง เพื่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรได้อย่างต่อเนื่องส่งผลต่อความสมบูรณ์ของทรัพยากร และในที่สุดก็ต่อเนื่องไปยังการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนปากพูนให้ดีขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้พัฒนามาจากโครงการวิจัยเรื่องทุนประวัติศาสตร์ปากพูดเพื่อสร้างความภูมิใจในท้องถิ่นและการฟื้นฟูทรัพยากร ขอขอบคุณทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมทุนวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการวิจัยทั้งในฐานะหน่วยงานทุกหน่วยงานและในฐานะบุคคลทุกคนมา ณ ที่นี้

References

- 4th Army Area. (1991). *50 years Veerathai*. Nakhon si thammarat: 4th Army Area. (in Thai)
- Aemwat, N. (2021). *Interview*, 23 October 2021. (in Thai)
- Buasai, S. (2004). *Local Power: A Synthesis of Community Research*. Bangkok: The Thailand Research Fund. (in Thai)
- Chawasit, K. (2021). Village Headman, Moo 4 Pakphun Sub-district, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province. *Interview*, 13 November 2021. (in Thai)
- Chuwaen, Y. (2019). *Rescue a Thai local history*. Bangkok: Gipsy Group. (in Thai)
- Ganjanapan, A. (2019). *Complex thinking in community research: dynamics and potential of communities in development*. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF). (in Thai)
- Khunweechuay, M. (2017). *Local curriculum: concept to action*. Nakhon si thammarat: Green Zone Publishing. (in Thai)
- Khunweechuay, M., & Khunweechuay, N. (2010). *The evacuation history of Pak-Poon Community, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province* (Research report). Department of Culture Promotion. (in Thai)
- Khunweechuay, M., & Thammakirati, K. (2018). The Persistence of Pak Poon Village Fishery: The Analysis of Dynamics in The Past. *Narkbhutparitat Journal*. 10(2), 116-126. (in Thai)
- Naksupha, C., & Chanikonpadit, P. (1997). *History of villages economy of Southern Thailand*. Bangkok: Sangsan Publishing. (in Thai)
- Satayanuruk, A. (2002). *A study of the state of knowledge in history on ecology and environment*. Bangkok: Kobfai Publishing Project. (in Thai)
- Tanoamchard, W., Unphim, U., & Joungtrakul, J. (2020). Presentation of Qualitative Research Findings. *NRRU Community Research Journal*, 14(4), 1-13. (in Thai).

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์มานะ ขุนวิช่วย

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
เลขที่ 1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280
E-mail: mana_kun@nstru.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล ขุนวิช่วย

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
เลขที่ 1 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80280
E-mail: narumon_suk@nstru.ac.th

